

Таким образом, можно сформулировать следующее определение: «уголовная политика – это сфера научных знаний, основанная на исследовании причины и следствия преступления, целью которой является стратегическое противодействие преступности средствами общественного и государственного воздействия на системное реформирование уголовной юстиции на отдаленную перспективу». Нужно особо подчеркнуть, что для уголовной политики важно не только ставить стратегические цели, но и делать выводы по их достижению и практической реализации.

І. О. Зінченко, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ЩОДО МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ РОЗРОБЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ОДИНИЧНОГО ЗЛОЧИНУ

Тези присвячено аналізу філософських категорій «одиничне» та «загальне» як методологічної основи для розроблення поняття одиничного злочину.

Тезиси посвящені аналізу філософських категорій «единичное» и «общее» как методологической основы для разработки понятия единичного преступления.

The theses are devoted to the analysis of philosophical categories of 'the solitary' and 'the common' as methodological basis for developing the concept of single crime.

З точки зору діалектики будь-яке поняття є основною формою мислення, яка відображує конкретно-узагальнену природу, так би мовити, загальний тип певного кола явищ. Свою повну і закінчену форму поняття набуває лише в процесі формулювання визначення. Поняття розкриває сутність явища і за своїм формальним змістом є єдністю одиничного, особливого і загального, тобто це завжди певна сукупність знань про предмети чи явища, що вивчаються.

Формулюючи поняття як підставу для узагальнення предметів чи явищ, необхідно виділяти ознаки, які є найбільш суттєвими (істотними) для останніх, через що саме «поняття» у філософській літературі визначається як відображення предметів чи явищ за їх суттєвими ознаками, а також відносин між ними. Отже, щоб визначити поняття одиничного злочину перш за все необхідно виділити типові, подібні риси, притаманні окремим злочинам, які відрізняють їх від множинності злочинів. Крім

того, окремого розгляду потребує і філософська категорія «одиничне», тому що саме за її допомогою більшість науковців визначають ознаки одиничного злочину.

Нагадаємо, що «одиничне», «особливе» і «загальне» – це філософські категорії, які виражають об'єктивні зв'язки у світі і характеризують процес його пізнання. Одиничне (окреме, індивідуальне) характеризує певний предмет, обмежений у просторі і часі; загальне відбиває подібну, абстраговану від одиничних й особливих явищ властивість або ознаку, на підставі якої предмети чи явища об'єднуються в той чи інший клас, вид, рід; особливе – це категорія, що виражає єдність одиничного і загального, предмет, узятий у своїй конкретній цілісності як визначене загальне і не виключене із взаємозв'язку світу одиничне.

Отже, одиничне як категорія відбиває відносну відокремленість, дискретність, відмежованість у просторі та часі речей, подій та притаманні їм специфічні індивідуальні особливості, що складають їх неповторну якісну і кількісну визначеність. Як одиничне може розглядатися не лише окремий предмет, а й цілий клас предметів, якщо він береться як щось єдине, відносно самостійне, існуюче в певних межах. Конкретною формою свого існування одинична річ (процес) зобов'язана тій системі закономірних зв'язків, у середині яких вона виникає. При цьому одиничне нерозривно пов'язане із загальним. Загальне розкривається у понятті тільки через відображення одиничного.

Перші відомі погляди на категорію «одиничне» сформувались ще в античній філософії. У цілому для філософії цього періоду характерним було розуміння одиничного як певної модифікації явища, що відрізняється від загального (Геракліт, Демокріт, Платон, Арістотель). Наприклад, Арістотель у «Метафізиці», формуючи онтологічне вчення про єдність буття, ретельно аналізує також і поняття єдності як субсидіарного в його концепції буття. На його думку, єдине має чотири значення. По-перше, це те, що є безперервним, тобто те, рух чого є неподільним. По-друге, єдине – це те, «що складає ціле і має певний образ або форму, особливо якщо воно таким є від природи, а не через сторонню силу і містить причину своєї безперервності у самому собі». При цьому єдиним визнається те, що охоплюється єдиною думкою; те, думка про яке є неподільною. Так само і дія людини, яка неодноразово повторюється або є безперервною та неподільною, також набуває властивостей єдності. По-третє, Арістотель робить висновок, що єдине – це все, що є тотожним, подібним та рівним. Тотожне, в свою чергу, буде там, де визначення первинної сутності є єди-

ним. Первинною сутністю є всяке буття, взяте у конкретному одиничному вираженні, яке має однакову міру. Отже, два чи більше вчинків людини будуть тотожними (тобто єдиними) через наявність у них однієї тієї самої міри, так званої первинної сутності. По-четверте, єдине в Арістотеля постає у значенні загального. Він указує, що «називається єдиним також те, що належить до одного роду та відрізняється протилежними видовими відмінностями; і все це зветься єдиним, тому що рід, покладений в підставу видових відмінностей, є єдиним».

Таким чином, єдине за Арістотелем – це безперервне від природи, ціле, одиничне і загальне. Вочевидь, що у підставу всіх значень єдиного філософ поклав об'єктивний критерій, а саме – матерію. Також, як впливає з учення Арістотеля, одиничне і загальне – це дві сторони єдиного. Безумовно, Арістотель, впроваджуючи категорію «єдиного», зовсім не мав на меті вивчати злочинні форми людської діяльності. Однак детально розроблена ним філософська категорія «єдиного» в подальшому була покладена у підґрунтя поглядів багатьох поколінь юристів на природу одиничного злочинного діяння. Саме ідеї Арістотеля започаткували теорії об'єктивної обумовленості єдності злочину, які отримали розповсюдження у класичній школі кримінального права у XIX ст.

Серйозний крок до діалектичного розуміння одиничного був зроблений німецькою класичною філософією. Зокрема, Гегель, під одиничним розумів необхідну форму дійсності у її зовнішньому існуванні, тобто в просторі і часі, як «момент відмінності» і визначеності, що протиставляється абстрактній тотожності поняття. Філософ показував, що визначеність, яка співвідноситься сама із собою, є одиничністю. В цьому розумінні одиничне виступає як необхідний момент всезагального поняття. Однак, оскільки для Гегеля всезагальним є думка і тільки думка, остільки й одиничне у підсумку тлумачиться в його «Логіці» як форма і спосіб предметної реалізації думки, поняття, ідеї, як ступінь їх «опредмечування» у просторі і часі. Одиничність є не лише поверненням поняття до себе самого, а й безпосередньо і його втрата. Через одиничність, подібно тому, як поняття існує в ній у середині, воно стає поза собою і перетворюється в дійсність. Отже, Гегель визначає одиничне як певну абстракцію, що не має дійсності поза і незалежно від мислення. Ідеалістичні погляди Гегеля на сутність категорії одиничного мали певний вплив на представників суб'єктивних теорій єдності злочину, які поширилися в теорії російсько-го кримінального права наприкінці XIX ст.

Матеріалістична діалектика визначає одиничне як об'єктивну якісно визначену реальність, форму буття матерії у просторі, найважливіший момент дійсності. Для розуміння дійсності важливим є таке одиничне, яке відбиває свій власний загальний тип. Іншими словами, одиничне виступає як кількісно визначений момент саморозвитку якісно визначеної дійсності. Як зазначалося, одиничне характеризує окремі предмети, явища, процеси, які відрізняються за своїми якостями від інших, у тому числі й подібних до них предметів чи явищ. Загальне – це об'єктивно існуюча подібність окремих предметів, їх однорідність (однотипність), належність до одного й того самого роду явищ. В об'єктивній дійсності постійно відбувається перехід, перетворення одиничного у загальне й особливе та, навпаки. Дія загальної закономірності виявляється в одиничному і через одиничне, а всіляка нова загальна форма завжди спочатку виступає в дійсності у вигляді одиничного винятку із загального правила (чи то народження нового біологічного виду, чи то нової форми суспільних відносин тощо).

Одиничне, таким чином, реалізує багатоманітність у єдності та є необхідною формою розвитку дійсності. Це, з одного боку. З другого боку, тільки через урахування одиничного здійснюється подальше поглиблення (конкретизація) загального. Загальне розкривається в понятті тільки через відображення одиничного. Пізнання тих чи інших предметів або явищ з точки зору співвідношення «одиничне-загальне» передбачає можливість їх порівняння, виявлення схожості та відмінностей, однорідності та різнорідності, усвідомлення окремого одиничного характеру конкретних предметів чи явищ, їх класифікацію.

Таким чином, можна констатувати, що методологічною основою розроблення поняття одиничного злочину є філософське вчення про категорію «одиничне», адже якщо перенести розглядувані філософські категорії на кримінально-правове вчення про множинність злочинів, то, очевидно, вони повністю спрацьовують. Під цим кутом зору множинність злочинів – це загальне, а окремих злочинів у її складі – одиничне. Одиничний злочин – це форма існування множинності (загального) у дійсності. Кожний одиничний злочин є відокремленим від іншого і має власні специфічні особливості. Поєднання кількох одиничних злочинів створює нову загальну категорію – множинність злочинів, зміст якої розкривається тільки через пізнання одиничного, його ознак і властивостей.